

РОЗДІЛ ІІІ. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАІВ

Гур'янова О.В.,
канд. пед. наук,
Кіровоградський ДПУ
ім. Володимира Винниченка

С.ФРЕНЕ: ТРУДОВИЙ ПРИНЦИП І СУЧАСНЕ РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ

В статтє обращено внимание на трудовой принцип воспитания С.Френе. Высказаны рекомендации относительно использования его в современной украинской школе.

In the article paid a regard to labour principle of education of S.Frene. Recommendations are expressed in relation to the use of him at modern Ukrainian school.

Протягом останніх десятиліть у нас було звернуто увагу на педагогічну спадщину одного з останніх класиків Селестена Френе (1896-1966). У 1990р. вийшли друком його вибрані педагогічні твори [1]. Його доробок аналізують у дисертаціях і монографіях [2; 3; 4], згадують у підручниках і словниках з педагогіки [5; 6; 7; 8]. У той же час всебічне і ґрунтовне дослідження ідей цього видатного французького педагога ще попереду. При розгляді різних аспектів його творчості недостатньо уваги звернуто, на наш погляд, на головне - на трудовий принцип, який був наріжним каменем його педагогічної системи. Саме цій проблемі і присвячено нашу розвідку.

С.Френе пройшов першу світову війну і концтабори другої. Це наклало відбиток на його світогляд і бачення ним морального й патріотичного виховання. З 1920р. він працював учителем сільської малокомплектної школи. Захопився ідеями нового виховання, брав участь у міжнародних конгресах з цих питань, особисто знайомиться з А. Ферьером, Е. Клапаредом, Р. Кузине та деякими іншими класиками нової педагогіки [9, с.7]. Захопившись цими ідеями, С. Френе намагався їх осмислити, витворити на їхній основі свою власну педагогічну систему і провести її апробацію на практиці в умовах роботи сільської малокомплектної школи Франції 1920-1960-х років. Ці уточнення ми вважаємо важливими для розуміння умов формування світоглядних і педагогічних поглядів С. Френе.

Педагогічна діяльність С.Френе протікала серед молодших школярів. На цій початковій стадії розвитку життєдіяльності дитини він виділяв три етапи: 1) розвідка на ошуп (до 2 років); 2) обживання оточуючого середовища (до 4 років); 3) період праці [1, с.51-52]. З цього приводу С. Френе пише: „До чотирьох-п'яти років дитина вже достатньо дослідила оточуюче її середовище, освоїлась у ньому, більш-менш обжилося й упорядкувала свій перший життєвий досвід. Тепер у неї є час і можливість приступити до завоювання оточуючого світу. Це відбувається в процесі праці. Саме праця є основною діяльністю, яка дозволяє людині задовільнити свої фізичні й духовні потреби; праця дає їй необхідні сили, щоб здійснити своє призначення в житті. На цьому етапі дитина починає трудитися, якщо їй дозволяє навколишня обстановка. Якщо ж ні, то справжня праця, потребу в якій вона відчуває, її заміняє до певної міри гра-робота" [1, с.52].

Дуже важливим С. Френе вважав переорієнтацію школи з формального слідування навчальним предметам і програмам на „дитину-члена суспільства" [1, с.39]. Наріжним каменем своєї школи майбутнього С.Френе вважав працю. „Праця стане основоположним принципом, рушійною силою й філософією народної школи, тією діяльністю, яка забезпечить нашим учням засвоєння усіх необхідних знань і навиків" [1, с.40].

С. Френе мав свою, відмінну від досить поширеної, точку зору на гру. Він писав: „Сьогодні психологи й педагоги всіма силами намагаються довести, що і дитині й дорослому властиво грати, що гра є одним з основних, необхідних видів людської діяльності" [1, с.190]. Але сам педагог був переконаний у наступному: „Безмежна популярність ігор тільки посилює загальні негаразди. Справа у тому, що гра не зовсім готує дітей до життя. Вона спалює той надлишок енергії, якому традиційна педагогіка не може знайти розумного застосування" [1, с.190]. Таким чином, він уважав гру навіть шкідливою. Тому що: „Гра відволікає від реального життя; вона примушує приймати за життя те, що є лише її блідою копією, і тому спотворює уявлення про основні питання буття. Педагогіка гри прагне розділити життя й поведінку людини на дві зони. Перша - зона серйозних справ, творчості й творення... Друга зона допомагає людям розслабитися й відпочити, зняти напругу. Це зона розваг та ігор" [1, с.190]. С. Френе робив висновок: „У світлі таких уявлень цілком природним є прагнення „середньої" людини уникати праці й труднощів заради насолод. І в кінцевому рахунку саме тут уся драма нашого часу" [1, с.191].

Вважаємо, що нашого – теж. Протягом останніх десятиліть в Україні працю зневажено. Мільйонні статки здобувалися зовсім не працюю. Навпаки, людина праці здебільшого була приреченою на жебрацьке існування, з неї відверто глузували... Чи не в соціальних деформаціях, у ставленні до праці коріння багатьох негараздів, які ми маємо зараз у державі? На наш погляд, праця повинна зайняти гідне їй місце в житті дитини, починаючи з молодшого шкільного віку, не позбавляючи її при цьому й права на гру, відпочинок.

С. Френе вважав, що починаючи з дитячого садка „слід організувати поступове освоєння дітьми оточуючого світу за допомогою праці, яка завжди повинна бути громадсько корисною" [1, с.54]. Це може бути висаджування рослин, догляд за тваринами, будівництво будиночків, шалашів, гребель, водяних млинів тощо. Тобто, потрібно сприяти дитині у її прагненні „щось створити, здійснити, побудувати своїми силами" [1, с.55]. До напрямків трудової діяльності дітей педагог відносив механічну роботу, розумову діяльність і художню творчість" [1, с.55].

Великого значення С. Френе надавав технічним засобам, „особливо якщо вони органічно й природно входять у життя й роботу дітей" [1, с.59]. На його думку, навіть початкова школа має мати добре оснащені майстерні для базової фізичної праці різного спрямування і для складніших колективних робіт, пов'язаних з розумовою діяльністю, художньою творчістю [1, с.83-87]. „Ми боремося за виховання працюю, за культуру, засновану на трудовій діяльності самих дітей, за знання, отримані за допомогою власного досвіду, за думку, яка відточувалась у процесі праці", - писав С. Френе. І ще: „Для того щоб наша методика не існувала лише на папері, а реалізувала б головну мету - зробити якомога ефективнішою роботу дітей, - уся наша система виховання будується на міцній матеріальній і технічній базі" [1, с.110].

У школі С. Френе - школі праці, звичайно, не було місця примусу й насиллю. „Якщо ми хочемо формувати вільних людей, не можна муштрувати їх як рабів", - писав він [1, с.148]. І ще: „Ми повинні не примушувати, а переконувати, і переконувати не словами, а фактами, очевидним прогресом..." [1, с.42].

При організації навчально-виховного процесу, заснованому на принципах свободи й праці, зникає дисципліна муштри й страху. Проте нова дисципліна вже напряду пов'язана з організацією навчально-виховної роботи в школі. Таким чином, на думку С. Френе, „проблема дисципліни

відходить на другий план, а в центрі нашої уваги опиняється матеріальна, технічна й педагогічна організація роботи у школі..." [1, с.41]. С.Френе був переконаний, що трудове виховання „саме несе в собі дієву дисципліну" [1, с.207].

Організація навчально-виховної роботи у школі С.Френе опиралася на широке учнівське самоврядування, яке набувало форму кооперативів, оскільки, на його думку, „дисципліна праці народжується в кооперативі" [1, с.207].

В Україні у С.Френе були попередники й сучасники. Схожі думки на початку ХХ ст. висловлював і втілював у життя свого Катеринославського комерційного училища відомий український педагог Антін Синявський [10, с.11]. Паралельно з С.Френе схожу педагогічну систему, але в інших соціальних реаліях, розвивав А.С. Макаренко. Крім того, українському народу здавна притаманне працелюбство. То ж ідеї С. Френе, інших педагогів, які в основу своїх концепцій закладали трудовий принцип, повинні бути близькі нам і зрозумілі. Саме на цих принципах можливе подальше реформування нашої національної школи.

Трудовий принцип, на значенні якого наголошував С. Френе, активно впроваджувався і в практику радянської школи. Здобутки у цьому напрямку стосовно учнів сільських шкіл дослідила у своїй досить об'ємній і ґрунтовній монографії Н.А. Калініченко. Нею також запропоновано систему рекомендацій щодо використання вітчизняного досвіду трудової підготовки учнів сільських шкіл в сучасних умовах [12, с.642]. У той же час з сумом доводиться констатувати, що можливості для застосування у школі, особливо міській, трудового принципу зараз значно звужено. Відійшли у минуле міжшкільні навчально-виробничі комбінати, табори праці й відпочинку, учнівські виробничі бригади, не прижилися шкільні кооперативи, занедбано навчальну продуктивну суспільно значущу працю учнів.

Зі зниженням мотивації навчальної діяльності у школярів, особливо старшокласників, утворився надлишок вільного часу, який, особливо у місті, значній частині з них досить важко розумно заповнити. З'явився цілий прошарок молоді („мажорів"), сенс буття якого - відверте байдкування й неробство, марнотратство життя. То ж нам конче необхідно повертатися до трудового принципу виховання, забезпечення його спільними зусиллями держави, громадськості, сім'ї та школи. Потрібно прикласти чималих зусиль

для повернення престижу праці, як основного джерела добробуту й життєвого успіху.

Історія розвитку суспільства і практика радянської школи переконливо довели безперспективність і шкідливість у виховному плані примусової праці. Тому значно зростає вимога до мотиваційної частини запровадження трудового принципу, вироблення громадської думки у класних і шкільних колективах, у сім'ях, які засуджували б ледарів і нероб. Адже праця у демократичному суспільстві може бути лише добровільною, внутрішньо умотивованою. Потрібно створювати „робочі місця" в школах і сім'ях, тобто можливість для громадськозначущої діяльності дітей.

Досить часто вдома або школі ту чи іншу роботу швидше, краще виконати руками дорослих. Проте потрібно у таких випадках найперше мати на увазі не стільки економічний, скільки виховний ефект, не епізодичне, а системне залучення дітей і підлітків до суспільно-значущої продуктивної діяльності. Це може бути природо-охоронна робота, підтримання належних санітарних норм у школі й дома, громадська робота у шкільному самоврядуванні й самообслуговуванні, робота у шкільних майстернях, на уроках праці й образотворчого мистецтва, робота пов'язана з навчальною діяльністю, гурткова робота тощо. Діяльність школи у цьому напрямку повинна відбуватися в унісон з сімейним трудовим вихованням. Зусилля дитини в тих чи інших видах праці повинні всіляко заохочуватися, стимулюватись. Як уважав С.Френе, потрібно підтримувати у дитини відчуття поступу, успіху в тому, що вона робить, наголос робити на її досягненнях, а не невдачах.

Праці С.Френе, крім загальних принципів, містять багато конкретних рекомендацій. Хоча С. Френе працював в інший час і в інших умовах, проте багато з його знахідок можуть бути корисними і для нас. Проте ми свідомо не стали на них зупинятися, зробивши наголос на принципах, стратегії, а не тактиці, оскільки вважаємо, якщо відновити трудовий принцип виховання в сім'ї та школі, почати працювати над забезпеченням його ефективності, наша практика, історія і класики педагогіки підкажуть нам і конкретні прийоми роботи у даному напрямку, а також і межі запозичення історичного досвіду. У цьому контексті слід зазначити, що можна брати на озброєння ті чи інші елементи „техніки С. Френе" [7, с.89], вмонтовуючи їх у нові концепції і нові історичні умови, а можна взяти у класика його основоположні принципи, суть його системи, наклавши на неї свою техніку,

новітні технології, які найбільше відповідають новому часу і нашим реаліям. Ми віддаємо перевагу останньому.

Мета виховання, як вважав С. Френе, це: „Максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві, яке буде служити їй і якому вона буде служити. Тоді дитина здійснить своє призначення, набуде гідності й стійкості, і ставши дорослою буде ефективно трудитися без брехні й зажерливості над створенням гармонійного й упорядкованого суспільства" [1, с.38]. І ще: „ ... Нам ще потрібно працювати й працювати над формуванням такого громадянина, який усвідомлював би свої права й обов'язки і зумів би виконати функції активного члена демократичного суспільства" [1, с.144]. Якими актуальними є ці слова, якими сучасними для нас є погляди С. Френе.

Список використаних джерел

1. Френе С. Избр. пед. соч. - М.: Прогрес, 1990. – 398с.
2. Растригіна А.М. Педагогіка свободи: Методологічні та соціально-педагогічні основи: Монографія. - Кіровоград: Імекс ЛТД, 2002. – 104с.
3. Кемінь Г.М. Розвиток ідей „нового виховання" у західноєвропейській педагогіці (кін. ХІХ - сер. ХХ ст): Дис... канд. пед. наук. - Луганськ, 2004. – 214с.
4. Барило О.А. Ідеї вільного виховання в реформаторській педагогіці кінця ХІХ - першої третини ХХ ст.: Дис... канд. пед. наук. - К., 2004. – С.25.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997. – 376с.
6. Джуринский А.Н. История образования и педагогической мысли: учеб. для студ. в.у.з. - М.: Владос-пресс, 2004. – 256с.
7. Лемківський В.М. Історія педагогіки. Вид. 2-е. Підручник. - К.: Центр навч. літ., 2006. – 318с.
8. Історія педагогіки. Посібник. За ред А.Б.Рацула. - Кіровоград, Імекс ЛТД, 2003. – 298с.
9. Вульфсон Б.Л. Вступительная статья // Френе С. Избр. пед. соч. - М., 1990. – С.16-18.
10. Ю.Гур'янова О.В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894 - 1920рр.) Дис... канд. пед. наук. - Кіровоград, 2007. – С.13-17

11. Гур'янова О.В. У пошуках школи майбутнього // Рідна школа. - 2007. - № 4. - С.26.

12. Калініченко Н.А. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. Друга половина XIX - XX століття: Монографія. - Кіровоград: Імекс ЛТД, 2007.- 86с.

Яковлева В.А.,
канд. пед.наук, доцент,
Криворізький ДПУ

КОМПЕТЕНТНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЇХ БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

В статье рассмотрены основные подходы в организации безопасной жизнедеятельности учеников школ-интернатов для их будущей успешной социализации, и представлены основные требования к школьникам этих заведений, которые необходимо предъявлять им в ходе компетентной организации жизнедеятельности в современном обществе.

In this article basic approaches are resulted in organization of safe vital functions of students of schools-boarding-schools for their future successful socialization and the basic requirements are presented to the schoolboys of these establishments which must be produced them during competent organization of vital functions in modern society.

Мета даної статті: проаналізувати сучасні проблеми компетентної соціалізації учнівського контингенту загальноосвітніх шкіл-інтернатів засобами організації їх безпечної життєдіяльності у майбутньому та визначити певні шляхи їх подолання.

Поява проблем в організації безпеки життєдіяльності у значної кількості учнів шкіл-інтернатів викликає тривогу педагогічної громадськості. Реальне кількісне збільшення таких проблем потребує серйозної уваги науковців і практиків для їх розв'язання.

Досліджуючи проблему безпеки життєдіяльності учнів у процесі засвоєння соціально гуманітарних знань, І.М. Шевчук зауважує, що даний процес відбувається у підлітків на „фоні сукупності біологічних і психологічних особливостей даного віку у конкретних соціальних умовах, за яких підвищуються вимоги до його особистості [4, с.44].